Vleermuiswerkgroep VZZ

Nieuwsbrief

Nummer 41
Jaargang 15 (2003)
Nummer 1

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van de Vleermuiswerkgroep Nederland en verschijnt 3x per jaar.

ISSN 0928-3587

Hoofdredactie:
Anton van Meurs, Bart Noort, Rudy van der Kuil en René Janssen

Oplage: 375

Redactieadres:
Rudy v.d.Kuil
J.van Offwegenlaan 74
2282 HS Rijswijk
vlennieuwsbrief@vzz.nl

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen.Wel houdt de redactie zich het recht voor artikelen in te korten,te redigeren,en voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te plaatsen.

Druk: Wubs drukkerij, Leiden.
op chloorvrij papier

U kunt abonnee worden door
€ 8,00 over te maken op:
giro 6236600
Vleermuiswerkgroep Nederland te Wirdum
Subscribing to the Newsletter from abroad: see rearpage for futher details.

Adreswijzigingen NIET via de VZZ, maar uitsluitend richten aan:
J. Slager
George Emmersonstrjitte 59
9088 BG Wirdum
slager@wxs.nl

Foto voorkant:
Grootoorvleermuizen in kast door Theo Douma

Inhoud

1 Inhoud
1 Redactiteiten
2 Nieuwe winterverblijven in Amsterdam
- Floor van der Vliet

3 Vleermuizenboom gered van de ondergang
- Leo Klok

4 De kat, een 'killer-machine'
- Jeroen Nusselein

5 Jaarverslag 2001 Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant
- Erik Korsten & Peter Twisk

7 De Oudkarspelse zeer jonge dwergvleermuis
- Petra Vlaming

8 Mogelijke waarneming van de Kleine dwergvleermuis
- Alf Keulen

9 Nieuw soort grootoorvleermuis ontdekt in Europa !
- Erik Korsten

10 Een steenoven vol dwergen
- Gerhard Glas

11 www.vleermuis.net: een overzicht tot nu toe
- Erik Korsten

16 Op bezoek bij de noorderburen
- Sven Verkem

17 Agenda Vleermuisconferenties
- Peter Lina

18 Chirofilatelistische nieuwtjes
- Peter Lina

18 Te verwachten in volgend nummer!
19 Adressen

Redactiteiten

Beste lezers,

Zoals jullie zullen zien, is er een en ander veranderd in de opmaak van deze nieuwsbrief. Als redactie hebben we vanaf het begin de insteek gehad om een zo goed en zo mooi mogelijke nieuwsbrief te maken tegen zo laag mogelijke kosten. Het fraaie eindresultaat mocht er zijn.

Alleen heeft dit streven een grote keerzijde, de VLEN-Nieuwsbrief verschijnt onregelmatig per jaar. Dit komt omdat het opmaken van een blad veel tijd kost. Omdat ons de tijd ontbreekt om een fraaie nieuwsbrief op te maken, hebben we besloten af te zien van de prachtige lay-out en je gewoon de ingezonden verslagen, nieuwtjes, wetenswaardigheden en afbeeldingen op te sturen. Het verschijnen van de nieuwsbrief is nu eenmaal belangrijker dan de kwaliteit van de nieuwsbrief.

Wie zich geroepen voelt om mee te werken aan het maken van de nieuwsbrief moet even contact met ons opnemen. We zijn vooral op zoek naar mensen die teksten willen redigeren of een nieuwsbrief in elkaar willen zetten. Stuur een mailtje (vlennieuwsbrief@vzz.nl) of bel ons even (070-3652811).

Verder het verzoek om de abonneekosten voor 15 juni over te maken via de acceptgirokaart die je bij deze nieuwsbrief aantreft.

Redactie

Nieuwe winterverblijven in Amsterdam

Floor van der Vliet

De hoofdstad van het land kende geen enkele speciaal voor vleermuizen bedoelde overwinteringplaats maar daar is opeens verandering in gekomen. De overwinteraars in Amsterdam zijn vooral de dwergvleermuissoorten en de laatvlieger. Ze vinden in de stad volop schuilmogelijkheid in spouwmuren en achter betimmeringen. Ook wordt er wel eens een tweekleurige vleermuis gevonden en de leukste overwinteraar tot nu toe was een grootoorvleermuis die zich had verscholen in en kistje met flessen goede wijn en zo vanuit Gelderland was ingevoerd.
Opeens waren er initiatieven om vleermuisonderkomens te maken op kansrijke plaatsen; groene gebieden aan de stadsrand, waar watervleermuis en grootoorvleermuis als overwinteraars niet uit te sluiten zijn.

De beheerder van de Noorderbegraafplaats kwam met het plan om onder de brede toegangsbrug, een gemetseld tongewelf, een winterverblijf te maken. De onderdoorgang was al aan de ene kant dichtgestort. Aan de andere zijde is nu een wand met toegangsdeur en invliegopening gemaakt en het waterpeil onder de brug is verlaagd. Het vleermuisverblijf maakt deel uit van een ecologische verbetering van de rand van de begraafplaats. De eenvormige struikbeplanting is deels vervangen door een begroeiing van rijk bloeiende wilde planten en er is een afwisseling ontstaan van open gedeelten, struikgewas en oude boomgroepen. Ook is de randsloot op sommige plaatsen verbreed en er zijn ondiepe, zonbeschenen oevers aangelegd. Al met al een biotoopverbetering die ook vleermuizen ten goede moet komen.

In het Amstelpark in Amsterdam Zuid, langs de Amstel inderdaad, werd vorig jaar een L-vormige kelder ontdekt, vermoedelijk in het verleden gebruikt voor waterzuivering of -opslag. De betonnen kelder bestaat uit een aantal compartimenten met overstortwanden. Enkele toezichthouders in het park namen het initiatief om de kelder geschikt te maken als vleermuizen- overwinteringplaats. Een van hen, lid van een wildbeheereenheid, vroeg via die organisatie een subsidie aan bij de provincie. Het stadsdeel dekt eveneens een deel van de kosten. Veel werk wordt kosteloos uitgevoerd. Helaas valt het waterdicht maken van de kelder, die vrijwel geheel onder grondwaterniveau ligt en dan ook vol water stond, niet mee. Steeds als na leegpompen een lek is gedicht blijkt er nog weer op een andere plaats water naar binnen te komen. Maar men houdt vol. Inmiddels is een opbouw gemetseld met toegangsdeur en invliegopening. Verder is op het dak van betonplaten een laag aarde aangebracht. De kleine openingen in de scheidingswanden van de compartimenten zijn uitgehakt zodat er vleermuistellers doorheen kunnen. De bedoeling is dat de kelder wordt opgenomen in de route die met schoolklassen door het park wordt afgelegd. Bij de ingang komt een informatiebord en 's zomers kan een kijkje worden genomen in het hoekcompartiment waarboven de nieuwe ingang is aangebracht. De toekomst is veelbelovend want in de omgeving is de watervleermuis aangetroffen en een grootoorvleermuis werd een aantal jaar geleden gevonden in een vogelnestkast in het park.

In de jaren dertig werd de autoweg Amsterdam - Schiphol - Den Haag aangelegd. De brug over de Ringvaart geldt nu als een monument van vroege betonbouw. Al kort na de aanleg werd de klapbrug vervangen door een vast brugdek. Na de in gebruik name van de nieuwe snelweg, eind jaren zestig, was de oude weg overbodig, maar de brug bleef bewaard en wordt nu onderdeel van een route voor voetgangers, fietsers en lijnbussen. Aan de rand komt een faunapassage in de vorm van een loopgoot. Het bruggenhoofd waar vroeger het contragewicht van het brugdek in draaide wordt op een paar kleine openingen na afgesloten zodat het als vleermuisonderkomen kan

dienen. Het zal eerder als zomer- dan als een winterverblijf geschikt zijn vanwege de bovengrondse ligging, afhankelijk ook van het binnenklimaat dat ontstaat. De aanpassingen worden uitgevoerd door Rijkswaterstaat, eigenaar van de brug. De brug ligt dicht bij het Nieuwe Meer en het Amsterdamse Bos, het rijkste vleermuizengebied bij Amsterdam, waar onder andere de meervleermuis foerageert.

Het vierde vleermuisonderkomen dat is ontstaan bevindt zich toevalligerwijs aan het einde van de straat waar ik woon. De Mirakelbrug werd ooit als klapbrug gebouwd in de ornamentrijke stijl van de Amsterdamse School. Nadat de verderop gelegen gasfabriek was gesloten en er geen schepen met cokes meer hoefden te passeren, verviel de noodzaak van een klapbrug en werd het gammele brugdek vastgezet en verbreed. Inmiddels wordt de brug gerestaureerd als verbrede kopie van het oorspronkelijke ontwerp. De kelder waarin de contragewichten draaiden is daarbij overbodig geworden en in overleg met het stadsdeelbestuur is besloten deze met geringe aanpassingen in stand te houden. Uiteindelijk bleek toch een groot deel van de muren te moeten worden gesloopt en opnieuw opgebouwd. Het metselwerk in de buitenmuur is bedoeld als groeiplaats voor muurplanten. De brug met het nieuwe vleermuisverblijf ligt aan de rand van het oude Westerpark wat via het her in te richten gasfabriekterrein een verbinding krijgt met een veel groter groengebied tot bij Amsterdam-Sloterdijk.

Inmiddels is een speurtocht begonnen naar andere onderaardse ruimten in de stad waar wellicht al vleermuizen overwinteren, of dit, na aanpassingen, in de toekomst kunnen gaan doen.

Vleermuizenboom gered van de ondergang

Holle esdoorn in Stratum paradijs voor rosse vleermuis

Woensdag 13 november, EINDHOVEN - Triest en treurig staan ze erbij, 26 esdoorns langs het Toon Schröderlaantje tussen het EVV-stadion en de hockeyvelden van EMHC in Stratum. Op een enkele na zijn ze morsdood.

Binnenkort worden de veertig à vijftig jaar oude bomen gekapt. Maar eentje blijft gespaard. Dit van onder tot boven holle exemplaar blijkt namelijk het onderdak te bieden aan de Nyctalus Noctula, oftewel de rosse vleermuis.

Volgens Aalstenaar Leo Klok van de Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant is verder in de hele regio niet meer zo'n boom aangetroffen. 'Twee jaar geleden hebben we hier een kraamkolonie met 36 vleermuizen aangetroffen. Een jaar later bleek de boom het winterverblijf van twee dieren', gaat hij enthousiast verder. Toen hij hoorde dat de bomen om moesten, ondernam hij actie en kreeg vervolgens alle medewerking van de gemeente om de boom te behouden.

Gisteren werd de dode esdoorn door een medewerker van de gemeente ontdaan van takken om te voorkomen dat de boom door de wind geveld wordt. Volgens Klok redt hij het zo nog wel tien jaar.

Telkens als de kettingzaag even stil valt, luistert Klok met een 'bat-detector' of de vleermuizen binnen wakker zijn

geschrokken. Het apparaatje zet de hoogfrequente vleermuisgeluiden om in tikken, waardoor de beestjes gemakkelijker te traceren zijn.

'Dit is voor vleermuizen helemaal een hels kabaal', schreeuwt Klok als er weer wordt gezaagd. 'Het is niet te hopen dat er veel in zitten nu, want dan hebben we een probleem.' Gelukkig fladdert er niets zwarts uit de boom. 'Deze omgeving is echt een vleermuizenparadijs, en deze unieke boom is een reservaat apart', vertelt Klok. "s Avonds baden de sportvelden in het licht. Dan wemelt het hier van de insecten, vooral grote kevers en nachtvlinders. En daar zijn de vleermuizen dol op.

Die hockeyers hier staan er waarschijnlijk niet bij stil wat zich allemaal vlak boven hun hoofden afspeelt.'

Eindhovens Dagblad | 13-11-2002 | Eindhoven

De kat, een 'killer-machine'

Jeroen Nusselein
Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant

Op 22 juli 2002 rinkelt voor de derde keer die dag de telefoon voor een vleermuisklacht. Studente Sigrid woont sinds oktober 2001 in Breda in een één- kamerappartementje op de 4e etage. Sinds een aantal weken treft zij met regelmaat halflevende en dode vleermuizen op haar vloerbedekking aan. Zelfs viel er een vleermuisje op het toetsenbord van de computer toen zij daarop aan het werk was. Het aantal is inmiddels opgelopen tot 17 exemplaren. Dit vraagt om een onderzoek ter plaatste.

Appartement links-boven

IJverig speur ik met een zaklamp langs naden en randen, schuif gordijnen opzij en verzet stoelen. Ik kan echter geen enkele spleet of scheur ontdekken. Logisch ook, want de studentenflat is van vrij recente bouwdatum. Het appartement bezit een klein balkon. Ook hier geen vleermuispoep of andere aanwijzingen die aan vleermuizen doen denken. Wat zou hier toch aan de hand zijn?

Onder aan de flat lagen nog eens 7 dwergvleermuizen

In gedachte loop ik van het balkonnetje naar binnen en kijk recht in de ogen van een kat die uit de keuken komt aangesjokt. Zou dat beest.....? Het laatst gevonden vleermuisje bleek die ochtend op de vloermat gevonden te zijn en weggegooid. Na wat gerommel in de vuilnisbak, kwam een zwaargehavende gewone dwergvleermuis boven tafel. Overduidelijk waren de nagelafdrukken van een kat in beide vlerken zichtbaar. Bij de rechtervleugel bleek de onderarm geheel uit de kom gedraaid. De dader was nu dus bekend, maar waar en hoe wist deze kat al die vleermuizen te snaaien?

Nogmaals werd het balkonnetje aan een onderzoek onderworpen, waarbij tevens de buitenmuur nauwkeurig werd bekeken. Aan de lange zijde van de flat bevond zich, zo'n 40 centimeter onder de balustrade, een aantal open kopse voegen ter ventilatie van de spouw. De kat zou welhaast aan zijn achterpoten naar beneden moeten hangen om met wat geluk een uitvlieger te grijpen. Wanneer dit het geval zou zijn, dan moesten er vast onder aan de flat nog wat onfortuinlijke vleermuisjes liggen die dan wel uit de klauwen van de kat waren ontsnapt, maar dat hachelijke avontuur toch met de dood hadden moeten bekopen. En jawel, tussen wat onkruiden, recht onder het vermoedelijke uitvlieggat, lagen nog zeven vleermuisjes, alle ernstig toegetakeld!

Sigrid heb ik het advies gegeven om de kat tegen het vallen van de avond eens te observeren. Inderdaad bleek de volgende avond dat de kat, half-hangend aan de balustrade, met zijn voorpoot een vleermuis uit de lucht hengelde. Inmiddels had deze kat minstens 25 slachtoffers gemaakt in een maand tijd. Met recht een 'killer-machine' van formaat.

Inmiddels is er gaas langs de balustrade gespannen en gaat de balkondeur tegen het vallen van de avond dicht. Poes ligt nu 's avonds te snorren op de bank en zo hoort het ook!

Jaarverslag 2001 Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant

Erik Korsten & Peter Twisk
Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant

Organisatie

De Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant is een zelfstandige vereniging. In 2001 had de werkgroep 67 leden en een zes- koppig bestuur bestaande uit Gerard van Leiden (voorzitter), Peter Twisk (secretaris), Erik Korsten (ondersteuning secretariaat), Jan van den Nieuwenhuisen (penningmeester), Fons Smulders en Ronald van Os.

Om de organisatie van de werkgroep te stroomlijnen en inzichtelijker te maken voor alle leden werd in 2001 voor het eerst gewerkt met een jaarplan. Door het bestuur wordt een uitgebreid concept-jaarplan en een daarbij behorende begroting opgesteld. Alle leden ontvangen deze stukken voor de algemene ledenvergadering. In deze vergadering kan dit jaarplan worden vastgesteld of eventueel worden bijgesteld. Terugkijkend op 2001 is het bestuur zeer tevreden over deze werkwijze. Het jaarplan helpt het bestuur en de werkgroepsleden prioriteiten te stellen in uit te voeren activiteiten en vormt de basis van de evaluatie van het afgelopen jaar.

't Grootoortje is het ledenorgaan van de werkgroep en speelt een belangrijke rol in de communicatie binnen de werkgroep en naar buiten toe. In 2001 verschenen door de inzet van de vierkoppige redactie wederom drie nummers van 't Grootoortje.

Projecten

In het najaar van 2000 werd door de VZZ het project "Overzicht van winterverblijven voor vleermuizen in Noord-Brabant" gestart. Dit project werd uitgevoerd in opdracht van de Provincie Noord-Brabant, naar aanleiding van een voorstel van onze werkgroep en de Stichting Vleermuisbureau.

In de winter 2000 / 2001 werd er veel werk verzet voor dit project, vooral door Jeroen Nusselein (coördinator wintertellingen), maar ook door de telleiders van de verschillende winterobjecten. Oude gegevens werden uitgezocht en verduidelijkt en van de objecten werden extra gegevens verzameld.

In maart werd het verzamelen van de gegevens afgerond en kon Ben Verboom, die via de V.Z.Z. was 'ingehuurd' voor dit project, aan de slag. De afronding van het schrijfwerk volgde in september. Door allerlei vertragingen in de productie van het kaartmateriaal is het betreffende rapport echter niet voor het einde van het jaar 2001 uitgekomen.

Het "Rode Lijst soorten project" kende haar start in 2001. Het doel van dit project is informatie verzamelen over de aanwezigheid van vooral zeldzame(re) vleermuissoorten in Noord-Brabant. De eerste fase van dit project is het vleermuiskastenproject. Door vleermuiskasten op te hangen en regelmatig te controleren hopen we de trefkans op soorten die we met de batdetector over het hoofd kunnen zien te vergroten. Na een oproep in 't Grootoortje, en een voldoende aantal reacties daarop van leden, werden aanvragen voor subsidies gericht aan het Wereld Natuur Fonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Provincie Noord-Brabant. Deze aanvragen werden gehonoreerd, waardoor er ruim Fl. 17000,- (€ 7700,-) beschikbaar was voor de aanschaf van 400 vleermuiskasten en acht telescopische ladders. De vleermuiskasten werden besteld bij Arbeidscentrum de Boei in Vlaardingen, een bezigheidscentrum voor gehandicapten, waar de kasten op basis van onze bouwtekeningen gemaakt werden. In de eerste helft van 2002 is met de verder uitwerking van het project begonnen.

Werkgroepsavonden en themadagen

Voor de leden worden jaarlijks werkgroepsavonden en themadagen georganiseerd. Zij dienen voor kennisopbouw en -uitwisseling, het wekken van belangstelling en sociale contacten tussen leden. In 2001 werden zes werkgroepsavonden georganiseerd. Onderwerpen die daarbij aan bod kwamen waren ervaringen met vleermuiskasten (gastspreker: Eric Jansen), herkennen van vleermuizen in winterslaap (gastspreker: Rollin Verlinde), het testen van detectors, vleermuizen op video, herkenning van vleermuizen op uitwendige kenmerken en het belang van het invullen van waarnemingsformulieren.
Er waren twee themadagen: een boommarterexcursie georganiseerd op de landgoederen Gorp en Rovert bij Tilburg en een partnerdag. Doel van de partnerdag was het ontspannen van de natuur genieten door leden en hun partners. De laatste moeten immers maar al te vaak alleen achter blijven terwijl de leden weer achter de vleermuizen aan zitten.

Onderhoud en bouw winterverblijven
Er kwamen vijf nieuwe winterverblijven bij in 2001 en in twee verblijven werden aanpassingen aangebracht. In het najaar van 2001 werd met Brabants Landschap een gesprek op gang gebracht over de bescherming van de vleermuizen op Fort Giessen en over herstelwerkzaamheden aan een bunker op de Mattemburgh. Met de Vleermuiswerkgroep Defensie werd overlegd over mogelijk als winterverblijf in te richten objecten op defensieterreinen.
Een opvallend project was het aanbrengen van wegkruipfaciliteiten voor vleermuizen in het grotendeels overkluisde riviertje de Binnendieze in 's-Hertogenbosch.
Een overzicht van de werkzaamheden aan winterverblijven is te lezen in 't Grootoortje, nummer twee van 2002.

Veldwerk
Naast het veldwerk dat leden op eigen gelegenheid doen worden er op verschillende manieren binnen de werkgroep veldwerkactiviteiten georganiseerd.
Van 15 t/m 17 juni vond het jaarlijkse vleermuizenkamp plaats. Omdat het kamp van 2000 op de Mattemburgh / Zoomland een toename van het aantal vleermuizen liet zien en daarbij veel vragen opriep werd in 2001 voor dezelfde lokatie gekozen. Er namen 18 mensen aan het weekend deel, waaronder ook belangstellenden van buiten de werkgroep. Het kamp bevestigde de resultaten van 2000 en liet zelfs een nog grotere toename zien. Er is besloten om als monitoringsactiviteit om de drie jaar op die locatie een kamp te organiseren. Een uitgebreid verslag van het kamp is te vinden in 't Grootoortje, nr. één van 2002. Er wordt gewerkt aan een artikel over de resultaten van beide kampen voor de VLEN-nieuwsbrief.
Binnen de werkgroep worden op regionaal niveau ook diverse veldwerkactiviteiten georganiseerd, waaronder telgebieden voor het meetnet "kolonietellingen". In Den Bosch stond een inventarisatie van het telgebied De Wamberg op het programma, die helaas door slecht weer niet de gehoopte resultaten opleverde. Regio Oss-Uden-Veghel organiseerde een inventarisatie voor het nieuwe telgebied "Kasteel Heeswijk".
In regio Asten werd samen met Limburgse vleermuiswerkers gezocht naar meervleermuizen. In regio Tilburg werd het gebied rond het Bergh- of Galgeven op vleermuizen geïnventariseerd en werd in de Kaaistoep regelmatig naar vleermuizen gezocht. In de regio Oss-Uden-Veghel werd geprobeerd meer duidelijkheid te krijgen over de mogelijke aanwezigheid van bosvleermuizen in het Herperduin. In de regio Tilburg werd gezocht naar meervleermuizen in Dongen. Het controleren van de vleermuiskasten aan 't Groote Wiel en de jaarlijkse wintertelling werden in Den Bosch als regio-activiteit georganiseerd. In de regio Best werden vleermuiskasten opgehangen en gecontroleerd en werden kolonies gezocht en geteld.

In het kader van het meetnet "tellingen van vleermuizen in winterslaap" van Zoogdiermonitoring en het project "Overzicht van winterverblijven voor vleermuizen in Noord-Brabant" werd in de winter 2000-2001 extra veel werk verzet. De telleiders en andere bij de tellingen betrokken leden verzamelden ook extra gegevens over de aard van de winterverblijven. Een aantal objecten die door omstandigheden in voorgaande jaren niet geteld werden kregen weer aandacht. De Commissie Winterverblijven boog zich over de oude gegevens en probeerde van alle objecten de omstandigheden te achterhalen van de tijd dat deze voor het eerst geteld waren of toen tellingen gestopt moesten worden (start/stop-gegevens). De resultaten van de wintertellingen worden jaarlijks uitgebreid in 't Grootoortje gepubliceerd.

Voorlichting

Lezingen en publiekswandelingen zijn belangrijke voorlichtingsactiviteiten van de werkgroep. In 2001 werden er vanuit de werkgroep en door individuele leden in totaal 52 publiekswandelingen en/of lezingen georganiseerd. Omdat er in 2001 geen landelijk initiatief was om bij aan te haken en omdat we in totaal toch al veel aan publiekswandelingen doen werden er geen wandelingen georganiseerd in het kader van een Nacht van de Vleermuis.
In Zuid-Oost Brabant werd een lezing gegeven voor medewerkers van dierenambulances in die regio.

Klachtenafhandeling

In 2001 waren in totaal 17 leden van de werkgroep betrokken bij de afhandeling van meldingen van overlast door vleermuizen en gevonden vleermuizen. Het aantal meldingen bedroeg in totaal 152.
In het najaar van 2001 ontving de werkgroep een bijdrage van de provincie in het kader van het Internationaal Jaar van de Vrijwilliger. Met deze bijdrage zal het mogelijk zijn (een deel van) de kosten die bij de afhandeling van meldingen zijn gemaakt te vergoeden.

En verder...

Een aantal leden was betrokken bij de uitvoering van opdrachten van de VZZ of bij adviezen over vleermuizen aan externe organisaties. Rond het Zoommeer bij Bergen op Zoom werd voor een Milieu Effect Rapportage (MER) intensief naar vleermuizen gezocht. Voor de MER voor aanpassing van de N284 werden gegevens verzameld en geïnterpreteerd. Voor de reconstructie van de A50 werden adviezen op het gebied van vleermuizen gegeven. Rond Eindhoven werden adviezen gegeven om koloniebomen tegen kap te beschermen. Voor biodiversiteitkaarten werden aan het RIVM nieuwe gegevens geleverd over de verspreiding van vleermuizen in Noord-Brabant.

De Oudkarspelse zeer jonge dwergvleermuis

Petra Vlaming
Vleermuisopvang Bergen

Op 5 juni 2002 werd er een nog zeer jonge dwergvleermuis bij onze opvang gebracht.
Volgens de dierenambulancemedewerkers lag hij in de tuin naast een schuur. Deze schuur, in Oudkarspel (nh) had houtbeschot langs de dakgoot.
Overdag heb ik het vleermuiskind een aantal keer een paar tienden ml 'puppymelk' gevoerd. Dit is poedermelk voor jonge honden en dat heb ik gegeven met een op een spuitje vastgemaakt schuimrubberen 'hoesje', Deze 'hoesjes' horen bij kwastjes die worden gebruikt om bijvoorbeeld oogschaduw mee aan te brengen.
Je kunt deze 'hoesjes' los kopen, heel goedkoop en zijn goed schoon te maken.

De 'hoesjes' zuigen de melk op en als de jonge vleermuis het in zijn bekje heeft, kan hij de melk hier uit zuigen. Omdat het op een spuitje zit kun je het 'hoesje' steeds weer vol spuiten.
En eigenlijk gaat het best goed, ook omdat het vleermuisje zelf niet geheel onder de melk komt te zitten; hij zuigt het op en het drupt niet langs zijn bek.
Met het vleermuiskind en een journaliste van het Alkmaars Weekblad (toevallige samenloop van omstandigheden) ben ik 's avonds naar Oudkarspel gegaan, hopende dat het kind weer door de moeder zou worden opgepikt.
De schuur met houtbeschot zag er erg perfect uit en er zaten ook vleermuizen onder die met de zaklantaarn te zien waren. Ik heb het kind vlak onder het beschot gehangen en het riep echt luid. Er vlogen drie vleermuizen uit wat ruim een half uur duurde, het begon te motregenen, het kind bleef luidkeels roepen, maar helaas verscheen er geen 'mama'.
Eind goed, niet dus. Kind is helaas in de loop van de volgende avond dood gegaan, was misschien toch erg koud geworden; maar wel een halve pagina vleermuisinformatie in de krant.

Bovenstaande manier om jonge vleermuizen (egels en muizen) te voeren is, vind ik een goede manier.
Helaas heb ik het niet van mijzelf, maar al wel een aantal keren succesvol beproefd.
(uit: captive care and medical reference for the rehabilitation of insectivorous bats, A. Lollar en B. Schmidt-French isbn 0-9638248-3-x)

Mogelijke waarneming van de Kleine dwergvleermuis

Alf Keulen

De A76 is een snelweg in het zuiden van Limburg die ruwweg van Geleen via Heerlen naar de Duitse grens loopt. Er bestaan plannen om een gedeelte van de weg te verbreden. Dit maakt het noodzakelijk de stroken aan weerszijden van de weg te inventariseren op het voorkomen van, onder andere, vleermuizen. Afgelopen zomer is deze inventarisatie uitgevoerd, waarbij in de gemeente Nuth op korte afstand van elkaar een aantal Dwergvleermuizen met een duidelijke piek op 55 kHz gehoord werd. Dit wijst op het voorkomen van de Kleine dwergvleermuis (Pipistrellus pygmaeus).

Over de verspreiding van de Kleine dwergvleermuis op het vasteland van Europa is nog weinig bekend, maar wel is duidelijk dat er twee fonotypen zijn (Ahlen 1990), en dat in het Verenigd Koninkrijk beide soorten naast elkaar voorkomen (Kapteyn, 1995). In de Nederlandse editie van de Gids van de Vleermuizen van Europa (Schober en Grimmberger, 2001) wordt bovendien vermeld dat de soort in België waargenomen is. Uit Nederland zijn nog geen meldingen bekend.

Dat er reden is om zeer voorzichtig met meldingen van de soort om te gaan, blijkt weer uit het artikel van Jan Buys in het septembernummer 2002 van Zoogdier. Daar waar uit Engels onderzoek (genoemd in Kapteyn, 1995) blijkt dat de Gewone en de Kleine dwergvleermuis in aparte kolonies leven, werd door de veldwerkgroep van de VZZ in Bulgarije een kolonie gevonden waar het geluid van de dieren duidelijk boven de 50 Khz zaten, maar bij afvangen alleen Gewone dwergvleermuizen werden aangetroffen. Het is onduidelijk of het hier om een gemengde kolonie gaat, of om hoog roepende Gewone dwergvleermuizen.

In Schober en Grimmberger wordt gemeld dat de echolocatiesignalen van de Kleine dwergvleermuis een piek kennen tussen 52 en 58 kHz. Russ (1999) meldt een piek rond de 55 kHz. Zoals bekend verandert het geluid van de Gewone dwergvleermuis boven de 50 kHz duidelijk van karakter.

De vleermuizen in Nuth werden waargenomen bij houtwallen aan weerszijden van de snelweg, hemelsbreed ongeveer tweehonderd meter van elkaar verwijderd. De eene houtwal grenst aan een vochtig grasland in een beekdal, de andere aan een (vrij vochtig) pad langs een maïsakker. Op vijftig tot honderd meter afstand van de plekken waar de jagende exemplaren werden aangetroffen bevinden zich elzenbroekbossen.

Tijdens de inventarisatie is vastgesteld dat de brug ter plaatse als vliegroute gebruikt wordt. Het belangrijkste criterium om te vermoeden dat het hier om Kleine dwergvleermuizen gaat, is het feit dat het in alle gevallen om solitair jagende exemplaren ging. Er waren op dat moment géén andere vleermuizen in de buurt. Het gaat dus niet om gezamenlijk jagende dieren waarvan één of meerdere exemplaren zich genoodzaakt zien gebruik te maken van een hogere frequentie. Ook veranderde het geluid duidelijk van karakter zodra de detector op een frequentie onder de 50 Khz gedraaid werd. Alle keren konden de dieren gedurende meerdere minuten gevolgd worden. Er waren ook zichtwaarnemingen, waarbij duidelijk te zien was dat de exemplaren voortdurend op en af vlogen langs een houtwal. Dat wijkt dus niet af van het vlieggedrag van de Gewone dwergvleermuis.

Het is met nadruk niet de bedoeling om de eerste Kleine dwergvleermuizen in Nederland te claimen. Daarvoor ontbreken nog te veel gegevens over zekere herkenning van deze soort in het veld, en bovendien zijn de dieren bij Nuth niet in de hand bekeken. Wel wil ik graag om reacties vragen, zodat er wellicht in de toekomst criteria vastgesteld kunnen worden die het mogelijk maken om waarnemingen zoals hierboven beschreven beter te kunnen duiden. Ook lijkt het me interessant om te horen of andere waarnemers vergelijkbare waarnemingen gedaan hebben, waardoor een eerste tipje van de sluier over het voorkomen van de Kleine dwergvleermuis in Nederland opgelicht zou kunnen worden.

Literatuur:

Ahlen, I. (1990) Identification of bats in flight. Swedish Society for Conservation of Nature and the Swedish Youth Association for Environmental Studies and Conservation, Stockholm
Buys, J. (2002) Bulgaars veldwerk. Zoogdier 13-3 : 29-30
Kapteyn, K. (1995) Vleermuizen in het landschap. Schuyt & Co, Haarlem
Russ, J. (1999). The bats of Britain and Ireland. Alana Books, Newtown
Schober, W., E. Grimmberger (2001). Gids van de Vleermuizen van Europa, Azoren en Canarische Eilanden. Tirion, Baarn

Nieuw soort grootoorvleermuis ontdekt in Europa !

Erik Korsten

De Duitse vleermuisonderzoekers Andreas Kiefer en Michael Veith hebben onlangs een nieuwe soort grootoorvleermuis in Europa ontdekt.
Dit schrijven zij in een artikel in het tijdschrift Myotis. De soort is op basis van genetisch onderzoek duidelijk onderscheiden van de andere in Europa bekende soorten grootoorvleermuizen. Tot nu toe is de soort vooral gevonden in de Alpen en daaraan grenzende berggebieden en heeft daarom de naam Plecotus alpinus sp. nov. gekregen.

Plecotus alpinus komt genetisch het dichtst bij de bruine grootoorvleermuis *(Plecotus auritus)* maar lijkt in haar uiterlijke kenmerken op het eerste gezicht veel sterker op de grijze grootoorvleermuis *(Plecotus austriacus)*.
Doordat Plecotus alpinus echter ook een aantal uiterlijk kenmerken heeft die overeen lijken te komen met de bruine grootoorvleermuis werd een tijd gedacht dat het een tussensoort (hybride) betrof.
Op basis van de gevonden genetische verschillen en de in het onderzoek naar voren gekomen verschillen in de uiterlijke kenmerken is *Plecotus alpinus* duidelijk als eigen soort te onderscheiden van de andere Plecotus-soorten.
Meer over deze nieuwe grootoorvleermuis is te lezen op www.vleermuis.net Inmiddels is er door beide auteurs op Sardinië nog een nieuwe soort gevonden. Lees er meer over op www.vleermuis.net!

Een steenoven vol dwergen

Gerhard Glas
Vleermuiswerkgroep Gelderland

Bij het dorp Vuren, in het uiterste westen van Gelderland, ligt een verlaten steenfabriek in de uiterwaard van de Waal. Allerlei bijgebouwen zijn in verval, maar de schoorsteen en de oven staan nog overeind. De kap brokkelt af na meer dan 15 jaar leegstand en op de oven zijn diverse planten en bomen lekker aan het groeien. Vanwege de verantwoordelijkheid voor voldoende ruimte voor de rivier en voor milieuaspecten heeft het terrein aandacht van Rijkswaterstaat. Het plan was om in elk geval de aanwezige bebouwing te verwijderen. Gelukkig heeft Rijkswaterstaat tegenwoordig bij de planvorming ook oog voor natuur en landschap. Met regelmaat worden hiertoe inventarisatie- en adviesopdrachten verstrekt, zo ook hier.

In september 2001 hebben Peter Twisk en Anne-Jifke Haarsma in opdracht van Rijkswaterstaat, via de VZZ, een eerste verkenning gedaan naar de mogelijke betekenis van de steenfabriek voor vleermuizen. Zij troffen enkele jagende gewone en ruige dwergvleermuizen aan op het terrein. Verder enkele gewone dwergvleermuizen die in ovenkamers hingen en gewone grootoorvleermuizen die jagend de ovenkamers in en uitvlogen (determinatie: één gevangen exemplaar). Daarom werd geadviseerd een vervolgonderzoek te doen naar de betekenis van de steenoven als winterkwartier.

Dit is in januari 2002 uitgevoerd door leden van de Vleermuiswerkgroep Gelderland, opnieuw als opdracht via de VZZ. Twee tellingen werden gehouden, de ene onder leiding van Eric Jansen en de andere onder mijn leiding. De resultaten van beide tellingen waren verrassend en verbluffend gelijkluidend. Aangetroffen werden 3 baardvleermuizen, 1 gewone grootoorvleermuis en maar liefst 25/27 gewone dwergvleermuizen. Niet gek voor een "nieuw" object!

De zoekfout in steenovens ligt waarschijnlijk vrij hoog, vanwege de vele voegen, kieren, holten, kanalen en kanaaltjes in het dikke metselwerk. Maar we zijn dik tevreden met het resultaat, want een dergelijk aantal wordt niet vaak in steenovens gevonden. In Gelderland zijn alleen in de steenoven Ooypolder wel eens ongeveer 25 vleermuizen gevonden, in Overijssel wordt een vergelijkbaar aantal de laatste jaren geteld in de steenoven Hengforder Waarden (vlak boven Deventer).

Bijzonder is natuurlijk het grote aantal dwergvleermuizen, want we kennen weinig winterkwartieren van groepen dwergvleermuizen. In Gelderland alleen op 't Loo (Apeldoorn) en merkwaardig genoeg tegenover de steenfabriek van Vuren aan de overkant van de Waal in het slot Loevestein, waar zowel gewone als ruige dwergvleermuizen worden aangetroffen.

Dwergvleermuizen overwinteren meestal op plekken waar een lagere luchtvochtigheid heerst dan de echte 'underground' soorten zoals baard-, water-, grootoor- en franjestaartvleermuis

De kunst is dus om bij beheer van de steenoven te Vuren zowel voor de dwergvleermuizen de omstandigheden goed te houden (betrekkelijk droog dus), maar tevens te proberen om het andere soorten beter naar de zin te maken (vochtiger dus). Omdat de oven een vlamoven is met 26 ovenkamers, moet het mogelijk zijn zowel drogere als meer vochtige kamers aan te bieden. In het rapport, dat in september 2002 is uitgebracht, is daarover geadviseerd.

www.vleermuis.net: een overzicht tot nu toe.

Erik Korsten

De start

In februari 2001 werd door Mieuw van Diedenhoven (VZZ) en ondergetekende (VLEN/VZZ) het initiatief genomen voor een website van de Vleermuiswerkgroep Nederland. Hierover werd al geschreven in de VLEN-Nieuwsbrief, nr. 36. Nadat de ideeën op het proco-overleg van de VLEN in maart 2001 goed waren ontvangen werd direct begonnen met de bouw van de site.
Vanuit het project voor de organisatie van de landelijke kolonietelavond was door het Wereld Natuurfonds, het Prins Bernhard CultuurFonds, het VSB Fonds en de Bacardi Bat Protection Stichting geld beschikbaar gesteld voor de promotie van die avond d.m.v. een website. Door krachten te bundelen en een extra bedrag vanuit de VZZ zelf kon in een korte tijd een plan van aanpak worden ontwikkeld. In mei 2001 werd een aankondigingspagina van de site op het web geplaatst. Als onderdeel van de promotiecampagne voor de landelijke telavond werd Vleermuis.net begin juni 2001 gelanceerd.

De ontwikkeling in 2001

Na de gesponsorde ontwikkeling van de site was na juni 2001 de verdere bouw en onderhoud van de site weer helemaal vrijwilligerswerk. De site groeide in 2001 toch nog flink door, maar wel minder snel dan gepland. Van de verschillende onderdelen is het onderdeel "Nieuws" het hardst gegroeid. Dit onderdeel wordt ook het meest bezocht. Uit contacten met vrijwilligers die betrokken zijn bij de afhandeling van meldingen van overlast door vleermuizen bleek dat ook het onderdeel "Vleermuizen in Huis" veel bezocht wordt. Burgers wisten via de website vaak de weg naar de VZZ of direct naar vleermuisdeskundigen in de regio te vinden.
Om het overzicht van Vleermuizen in Nederland verder te vullen met goede korte beschrijvingen van uiterlijk, ecologie en gedrag werden in de winter van 2001/2002 vrijwel alle atlasauteurs benaderd met de vraag of ze zo'n stukje wilden schrijven. De respons daarvan was erg goed maar tot nu toe zijn er nog maar enkele stukken van binnen gekomen. Ik hou me aanbevolen voor beschrijvingen van de soorten die nu nog niet op Vleermuis.net aanwezig zijn.

De ontwikkeling in 2002

Het gaat te ver om alle ontwikkelingen op de site in 2002 toe te lichten. Daarom licht ik er een paar uit die veel aandacht kregen of die sterk bijdroegen aan de doelstelling van de site.

- In januari 2002 publiceerde het CBS en de VZZ gezamenlijk een persbericht over het toename van een aantal vleermuissoorten die in Nederland overwinteren. Daarbij bleek dat Vleermuis.net en de eigen VZZ-website ook binnen de VZZ meer bekendheid moet krijgen want het persbericht werd aanvankelijk alleen via de CBS-website verspreid. Nadat in sommige kranten het herstel van de aantallen overwinterende

vleermuizen wat al te rooskleurig werd voorgesteld werd door de redactie op Vleermuis.net een wat genuanceerder artikel geplaatst.

- In het voorjaar van 2002 kon de website ook een rol spelen als verspreidingspunt van het rapport "Beschermingsplan vleermuizen van Moerassen" en van de handleiding "Inventarisatie van Vleermuizen op Kerkzolders" Beide rapporten werden vaak bezocht en gedownload.
- De overheid startte in maart de overheidscampagne "Last van een beschermd dier?", waarin de gemeente als meldpunt voor overlast van vleermuizen en steenmarters wordt gepresenteerd. De redactie vond het belangrijk om hierop in te spelen. Er werd een uitgebreid artikel geplaatst over de achtergrond van het nieuwe netwerk, de geschiedenis van de klachtenafhandeling, de verantwoordelijkheid die overheid daarin heeft en over de rol die vrijwilligers in het netwerk kunnen spelen.
- In de aanloop van de landelijke kolonieteldag 2002 werd Vleermuis.net weer veel gebruikt voor het downloaden van instructieformulieren en telformulieren.
- Een hoofddoelstelling voor 2002 was het publiceren van enkele pagina's over wat mensen moeten doen als ze een vleermuis hebben gevonden. Een aantal mensen hadden hierover al teksten ingestuurd. Doordat dit onderwerp op het gebied van vleermuisbescherming, onderzoek, wetgeving en volksgezondheid niet eenvoudig is werd lang gepuzzeld op een tekst. Sinds de publicatie van de tekst half juli is het één van de meest bezochte pagina's van de website.
- Gedurende de zomer van 2002 werd de pagina met links naar andere website flink uitgebreid en zagen een aantal pagina's over vleermuisliteratuur het licht. Ook kreeg de site een eigen zoekmachine.

Vanuit het secretariaat van de VZZ (bedankt Rob!) kregen we goede teksten over de bescherming van vleermuisbomen en over het maken en ophangen van vleermuiskasten. Deze teksten moeten echter nog voor de website geschikt worden gemaakt.

De "rabïes-paniek": een gemiste kans?

Eind september 2002 bereikte de op een school in Eelde ontstane onrust over vleermuizen en rabiës de pers. Het bereikte op 27 september 2002 de televisie (RTL 5) en in de week erna (vooral op 3 oktober) verschenen in verschillende landelijk en regionale dagbladen artikelen over vleermuizen en rabiës. Hoewel de meeste artikelen terecht aangeven dat direct contact met vleermuizen het beste kan worden vermeden stonden veel artikelen vol met foutieve of onvoldoende genuanceerde informatie over rabiës bij vleermuizen.

Dat het onderwerp "vleermuizen en rabiës" in de media kwam was in de website statistieken duidelijk te merken. Het aantal bezoekers per dag bereikte op 3 oktober een record van 213. De website statistieken houden ook bij op welke woorden het meest wordt gezocht. In de top 20 van gebruikte zoekwoorden kwam in september "*hondsdolheid*" van niets op nummer 3 (na "*vleermuis*" en "*vleermuizen*") en zou in oktober nog op nummer 5 staan (na "*vleermuizen*", "*vleermuis*", "*eptesicus serotinus*" en "*steenmarter*"). Daarvoor had dit zoekwoord nog niet in de top 20 gestaan. Het was duidelijk te merken dat op dat moment mensen gericht de website zochten en bezochten voor informatie over vleermuizen en hondsdolheid.

Omdat ik het belangrijk vond om op Vleermuis.net op die informatiebehoefte in te gaan leek het me een goed moment voor een artikel dat op de problematiek rond vleermuizen en hondsdolheid in zou gaan. In dat artikel zou dan eenvoudig uitgelegd kunnen worden waarom voorzichtigheid in het hanteren van vleermuizen belangrijk is en er zou worden ingegaan op de foute of ongenuanceerde informatie die in een aantal krantenartikelen had gestaan. Vanwege het gevoelige onderwerp wilde ik niet zelf dat artikel schrijven maar heb ik bij de VZZ en bij het VLEN-bestuur gevraagd om zo'n artikel. De VZZ verwees naar twee artikelen uit Zoogdier maar

die waren inhoudelijk al wat verouderd, te gericht op vleermuiswerkers en niet geschikt voor het internet. Van de VLEN kreeg ik ondanks een aantal toezeggingen uiteindelijk geen artikel met het argument dat het onderwerp inmiddels al uit de media-aandacht verdwenen was. Dat laatste klopt. Op dit moment staat "hondsdolheid" in de statistieken niet meer in de top 20 van meest gebruikte zoekwoorden. Maar persoonlijk vind ik dat we een kans hebben laten lopen om mensen de juiste en genuanceerde informatie over vleermuizen te geven in plaats van dat ze alleen onthouden wat ze in de krant lezen. Het aantal dagelijkse bezoekers van de site is natuurlijk niet te vergelijken met een krant maar veel bezoekers van de site komen gericht om hun vraag over vleermuizen beantwoord te krijgen. Misschien zijn de VZZ en de VLEN er nog aan niet gewend dat ze met hun websites een sterk en gericht mediakanaal in huis hebben?

Organisatie achter de site

Op organisatorisch gebied bleven er door gebrek aan tijd en menskracht in 2002 helaas een aantal zaken liggen.

Op de VLEN-dag in 2001 werd uitgelegd dat we in 2002 met Vleermuis.net aan provinciale en regionale vleermuiswerkgroepen een plek wilde bieden om een website te publiceren. Dat plan werd in voorjaar 2002 wel verder uitgewerkt maar de communicatie naar de werkgroepen hierover heeft nog niet plaatsgevonden. Het streven is nu dat dit voor het proco-overleg in voorjaar 2003 is gebeurd en dat geïnteresseerde werkgroepen meteen aan de slag kunnen.

Na die VLEN-dag werden we door twee mensen benaderd die als editors aan de website wilde werken. Daar waren we erg blij mee maar wisten niet meteen hoe we zoiets organisatorisch (taakverdeling) en technisch (verschillende editing-software) moesten aanpakken. In de drukte rond het up-to-date houden van de site en veel ander vleermuiswerk raakte het opzetten van een goede "multi-editors-structuur"op de achtergrond waardoor we een kans lieten liggen. In 2003 zal hier meer tijd aan besteed moeten worden.

Wat ook niet goed van de grond kwam was het organiseren van een volwaardige redactieteam. Mijn inziens zou binnen zo'n team de volgende taken verdeeld moeten zijn: schrijven, nieuws verzamelen (nieuws oppikken en mensen aansporen iets in te sturen), editen (teksten en plaatjes op de site zetten), en organiseren (bijeenkomsten, overleg met andere redacties, zoeken naar financiële middelen). Mieuw van Diedenhoven en ik voeren een hoop van deze taken uit, maar het zou veel beter zijn als er een paar mensen bij zouden komen.

Bij de opzet van de site was het ook de bedoeling dat een groep van deskundigen de inhoud van de site in de gaten zou houden. Deze klankbordgroep is er nog niet maar in plaats daarvan wordt bij betrokken deskundigen en soms via Zoogmail om feedback op nieuwe pagina's gevraagd.

Ten aanzien van de organisatie van de redactie en het technisch onderhoudt aan de site zou ik graag in contact komen met mensen die daarmee ervaring hebben. Zie ook de oproep aan het einde van dit verslag.

Veel bezoek en positieve reacties

Wie dit overzicht leest merkt dat er veel van wat we hadden gepland uitgevoerd is, maar ook een heleboel niet. Ondanks enkele belangrijke niet gehaalde doelstellingen krijgen we heel veel positieve reacties op de website. Van kinderen die informatie zoeken voor een spreekbeurt tot mensen die via de "Vleermuizen in huis"-pagina snel een deskundige vinden die ze kunnen bellen. Ondanks dat we nog nauwelijks de website in de media bekend hebben gemaakt krijgen we redelijk wat bezoekers op de site. Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal bezoeken.

	Gemiddeld aantal bezoeken per dag	Gemiddeld aantal bezoeken per maand
2001*	50	1544
2002**	92	2800

Tabel 1: gemiddeld aantal bezoeken aan Vleermuis.net
* juni - december 2001 / ** januari - oktober 2002

Het totaal aantal bezoeken sinds de start van de website in juni 2001 tot nu toe is 38807 (voor de hits-tellers: dat zijn 1427269 hits).In figuur 1 is het verloop van het gemiddeld aantal bezoekers per dag sinds de start van de site te zien.

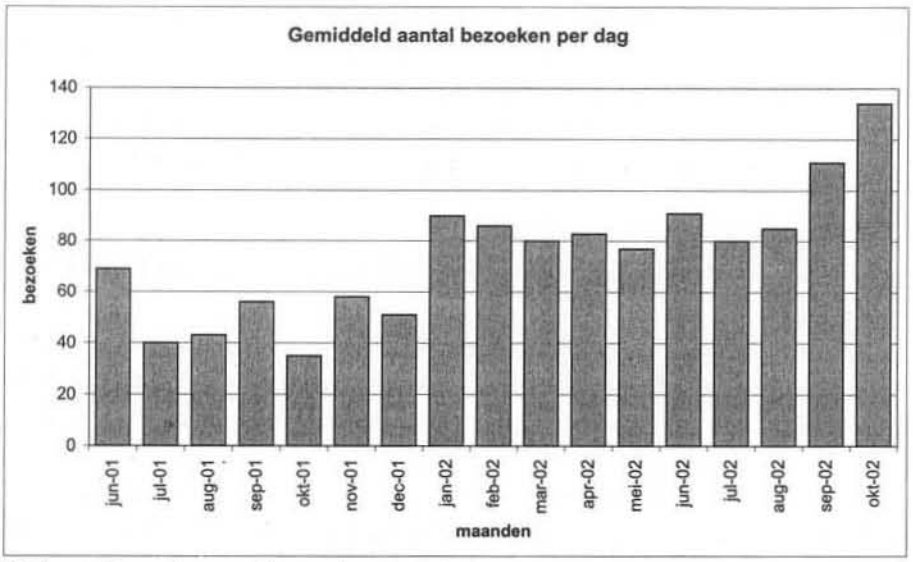

Figuur 1: Gemiddeld aantal bezoekers op Vleermuis.net per dag.
NB: In oktober 2001 was de site 13 dagen niet toegankelijk

Eind september 2002 hebben we een nieuwe reeks statistieken gestart waarin preciezer wordt bijgehouden welke pagina's het meest worden bezocht. Tabel 2 laat de top 10 van oktober zien. Omdat de homepage natuurlijk altijd de meest bezochte pagina is wordt deze buiten beschouwing gelaten.

No.	hits	Pagina	Onderdeel
1	975	Over vleermuizen...	Over vleermuizen...
2	829	Vleermuizen in Nederland...	Vleermuizen in Nederland
3	562	PDF-bestand alpen grootoorvleermuis	Nieuws
4	547	Vleermuizen in huis	Vleermuizen in huis
5	526	Vleermuis gevonden?	Vleemuis gevonden?
6	510	Copyright bericht	Over deze website...
7	459	Hoe leven vleermuizen?	Over vleermuizen...
8	404	Vliegende Zoogdieren	Over vleermuizen...
9	383	Echolokatie : zien met je oren	Over vleermuizen...
10	372	Voedsel en jagen	Over vleermuizen...

Tabel 2: top 10 van meest bezochte pagina's van Vleermuis.net in oktober 2002.

Van de rapporten, handleidingen en formulieren die als pdf-bestand zijn te downloaden wordt al wel vanaf het begin bijgehouden hoe vaak deze worden gedownload. Dit wordt van een aantal bestanden weergegeven in tabel 3. Hieruit blijkt dat Vleermuis.net een belangrijke rol kan spelen in het onder de aandacht brengen en beschikbaar stellen van artikelen rapporten, handleidingen en formulieren.

Document	Aantal keer gedownload*
Formulier landelijke telavond:	236
Handleiding Inventariseren op Kerkzolders:	472
Beschermingsplan Vleermuizen van Moerassen:	693
A new species of long-eared bat from Europe (artikel uit Myotis)	936

Tabel 3: Via Vleermuis.net beschikbaar gestelde documenten (periode juni 2001 - oktober 2002)
* Het betreft het minimum aantal keer dat het document is gedownload. Alleen de meest bezochte pdf-documenten worden gelogd.

Plannen voor 2003

In 2003 hebben de volgende onderwerpen /onderdelen van de site prioriteit:

- Volledig maken van soorteninformatie
- Wettelijke bescherming van vleermuizen, waarbij ook uitleg over bescherming van verblijfplaatsen (bomen, gebouwen, winterverblijfplaatsen)
- Eigen pagina's/ website voor provinciale en regionale vleermuiswerkgroepen
- Verdere samenwerking met redacties Vlen-Nieuwsbrief en Zoogdier.
- Vleermuiskasten
- Batdetectors
- Discussieforum

Om deze onderdelen te kunnen realiseren is een goede organisatie van de redactie en samenwerking met de VLEN en de VZZ erg belangrijk. Daarom zullen we eind 2002 en begin 2003 extra aandacht hieraan besteden.

Meer mensen nodig...

Om de website verder te ontwikkelen en te onderhouden zijn meer mensen nodig.

We zijn op zoek naar mensen die <u>één of meerdere</u> van de onderstaande werkzaamheden willen doen:

<u>Inhoudelijke werkzaamheden</u>

- Schrijven van tekst(en) voor de website.
- Geschikt maken van bestaande / ingestuurde teksten voor de website (samenvatten / in stukken hakken).
- Onderhouden van de agenda van vleermuiswandelingen, tentoonstellingen, congressen etc.
- Verzamelen van relevante nieuwsberichten voor de website.
- Verzamelen van relevante links over verschillende onderwerpen.

<u>Organisatorische werkzaamheden</u>

- Meedenken over de redactionele en technische organisatie van de website.
- Zoeken naar subsidies en fondsen voor verder ontwikkeling van de website.

<u>Technische werkzaamheden</u>

- Meebouwen en editen van de website.

<u>Klankbordgroep</u>

- Kritisch volgen van de site door inhoud te reflecteren aan huidige kennis over vleermuizen, vleermuisonderzoek en vleermuisbescherming
- Kritisch volgen van de site door inhoud en vorm van de site te reflecteren aan huidige kennis over communicatie via websites.

Als je denkt een waardevolle bijdrage te kunnen leveren aan de website dan zijn we erg blij met je hulp. Vele handen maken immers licht werk. Stuur dan een e-mail naar <u>redactie@vleermuis.net</u> of bel naar Erik Korsten (013-5440376).

Website-Colofon

Mieuw van Diedenhoven en ik hebben vanaf het begin veel werk verzet voor de site, maar hadden een heleboel niet kunnen doen als een hoop anderen niet met teksten, foto's, tekeningen en goede ideeën een bijdrage aan de site hadden geleverd. Daarom worden alle onderstaande mensen hartelijk bedankt:

Tekstbijdragen: Eric Jansen, Bernadette van Noort, Jan Dirk Buizer, Peter Twisk, Erik Korsten, Mieuw van Diedenhoven, Dennis Wansink, Jan Buys, Herman Limpens, Willem Vergoossen, Ludy Verheggen, Jeroen Nusselein, Petra Vlaming, René Janssen.

Fotobijdragen en illustraties: Martijn Boonman, Zomer Bruijn, Jan Buys, Annemarie van Diepenbeek, Kees Kapteijn, Andreas Kiefer, Jan Kluskens, Erik Korsten, Peter Lina, Benny Odeur, Jeroen Reinhold, Kamiel Spoelstra, Wolfgang Stienes, Hans-Peter B. Stutz, Peter Twisk, Rollin Verlinde, Vogelringstation Schiermonnikoog en Marten Zijlstra

En verder iedereen die d.m.v. nieuwsberichten, agenda-items, opmerkingen, aanvullingen, ideeën, correcties etc. een bijdrage aan de website heeft geleverd. Bedankt !

Op bezoek bij de noorderburen

Verslag van de VLEN-dag (9 november 2002)

Sven Verkem

Met zijn vieren (Kris Boeckx, Marc Van De Sijpe, Wout Willems en ikzelf) zijn we naar de vleermuizen studiedag in Nederland getrokken. Dietmar Nill toonde ons een schitterende diareeks van vleermuizen in hun natuurlijk biotoop. Wie vorig jaar zijn kalender kon kopen, weet dat dit topniveau is en daar hebben we natuurlijk van genoten. Maar eigenlijk gingen we voor de diverse voordrachten. Van de lezingen over de meervleermuis heb ik vooral onthouden dat een kraamkolonie omgeven wordt door een heel netwerk van verblijfplaatsen van mannetjes. Die kunnen alleen of in kleine aantallen in een huis wegkruipen, maar ook in grote groepen (tot ca. 30 beesten). Door de kleine aantallen zijn veel van deze verblijfplaatsen echter heel moeilijk op te sporen. Uit telemetrie blijkt dat de mannetjes bovendien niet elke avond dezelfde vliegroute gebruiken en zich ook niet houden aan landschapselementen. Vaak vliegen ze gewoon dwars door het landschap heen. Er werd ook een groepje mannetjes in een holle boom gevonden!

Vervolgens stonden de tweekleurige vleermuizen even in de schijnwerper. Er zijn ondertussen in Nederland reeds verschillende (kraam)kolonies bekend. Opvallend hierbij is dat veel van deze plaatsen en ook losse waarnemingen van de soort via meldingen van vleermuizen in huis zijn ontdekt. Via de Groningse vleermuisopvang werd ook nog een andere bijzondere waarneming gedaan: in een woonhuis werd een grote groep rosse vleermuizen waargenomen.

Na de middag ging alle aandacht naar de Franjestaart. De Nederlanders hebben hun licht opgestoken bij de Duitse collega's en hadden ook een Duitse spreker uitgenodigd. Carsten Trappmann werkt in West-Duitsland (niet ver van de grens met Nederland) voornamelijk op Franjestaart en Bechstein vleermuis. Net zoals wij dat hebben vastgesteld zijn er daar Franjestaarten die in holle bomen verblijven, maar daarnaast verblijft een aanzienlijk deel van de populatie er in schuren en stallen. Dit wordt ook in Groot-Brittannië vastgesteld. De dieren verstoppen zich in nauwe spleten tussen de balken en vooral in de pen-gat verbindingen tussen de balken. Ze zijn daar zeer moeilijk terug te vinden en voorlopig lijkt de beste methode 's avonds met de bat-detector te gaan luisteren in de stallen. De dieren blijven daar foerageren op de grote aantallen mest- en vleesvliegen. Opvallend is dat er blijkbaar geen

uitwisseling bestaat tussen de boombewonende en de gebouwbewonende Franjestaarten. Herman Limpens gaf een kort verslag van een project in Nederland waar een weekendje intensief gezocht was in stallen en schuren. Het resultaat was een boerderijhuis met een grote kolonie Franjestaarten. Het resultaat was minder dan gehoopt, maar het bevestigt toch dat we ons zoekbeeld van Franjestaart moeten bijstellen. Ook ons beeld van de jagende Franjestaart moet herbekeken worden. De vleermuizen die in stallen verblijven, jagen eerst in de stallen zelf. Daarna jagen ze nog eerst ½ uur tot 3 uur boven de weilanden in de omgeving van de verblijfplaats en daarna trekken ze pas naar het bos. Opvallend is wel dat boombewonende Franjestaarten na het uitvliegen in het bos blijven en pas later op de avond ook de bosranden en nabijgelegen weilanden of akkers opzoeken. Er werden ook vleermuizen waargenomen boven maïsakkers. Verder bleek de soort een sterke voorkeur te vertonen voor fijnspar en dennenbestanden.

Na de pauze ging het verder over winterverblijfplaatsen. De kwaliteit van deze lezingen was iets minder (of misschien lag dit aan een verminderde concentratie na een wel zeer vol programma). Eric Jansen had op basis van jaarrond metingen een interessante benadering opgebouwd voor evaluatie van winterverblijfplaatsen. Op basis van deze metingen had hij een grafiek opgesteld van de opwarmings- en afkoelingscoëfficient. Dat was wel interessant want uit zijn analyse bleek bijvoorbeeld dat objecten met een koepel snel opwarmen maar traag afkoelen. (dit is volgens mij iets leuk om te testen in bunkers: wat is het effect van een verlaagd plafond boven de ingang waardoor in het bovendeel van de bunker een soort warme luchtbel kan ontstaan). Daarna probeerde hij op basis daarvan ook voor andere objecten iets te zeggen en daar stond hij nogal zwak. Op zich wel een leuke benadering om, los van vleermuizen, een object te 'keuren'. Niet enkel dus met absolute temperatuurwaarden, maar ook met afkoeling en opwarming. Hij ging ook in op maximum en minimumtemperaturen in objecten. Zijn bewijs voor het belang hiervan was nogal zwak, maar ook dit is interessant om te onthouden. Het is inderdaad mogelijk dat bepaalde objecten te warm zijn voor vleermuizen.

Agenda Vleermuisconferenties

(en zoogdierenconferenties waarin vleermuizen onderdeel van uitmaken)

Peter Lina

Workshop "On the situation of Brandt's bat & Whiskered bat group *(Myotis brandtii & Myotis mystacinus-*group) in Europe"
Datum: 20-22 juni 2003
Plaats: Harzegerode - Alexisbad, Saksen-Anhalt, Duitsland
Informatie en aanmeldingformulieren: phc.lina@tiscali.nl
Voertaal: Duits, Engels en Frans

4th European Congress of Mammalogy
Datum: 27 juli - 1 augustus 2003
Plaats: Brno, Tsjechië
Informatie: ecm@ivb.cz
Voorlopige aanmelding tot 30 september 2002
Aanmeldingsformulieren te krijgen via: phc.lina@tiscali.nl
Definitieve aanmelding tot 31 januari 2003
Levering van samenvattingen tot 15 mei 2003
Voertaal: Engels

XIIIth International Bat Research Conference
Datum: 22-29 augustus 2004
Plaats: Mikolajki, Polen
Informatie: wieslawb@robal.miiz.waw.pl
Voertaal: Engels

Xth European Bat Research Symposium

Datum: 22-26 augustus 2005
Plaats: Galway, Ierland
Informatie: james.dunne@nuigalway.ier
Voertaal: Engels

33rd Annual North American Symposium on Bat Research
Datum: 8-11 oktober 2003
Plaats: Lincoln, Nebraska, USA
Informatie: www.nasbr.com
Voertaal: Engels

XIth European Bat Research Symposium
Datum: augustus 2008
Plaats: Cluj-Napoca, Roemenië
Informatie: farkas@xnet.ro
Voertaal: Engels

Voor informatie over bovenstaande conferenties kan men ook terecht bij:
RCBSC
Postbus 835
e-mail: phc.lina@tiscali.nl

Chirofilatelistische nieuwtjes

Peter Lina

Sinds het verschijnen van de één na laatste Nieuwsbrief, zijn er maar weinig postzegels met afbeeldingen van vleermuizen uitgekomen, althans zover wij in de filatelistische tijdschriften hebben kunnen nagaan. Tips over nieuwe uitgaven zijn altijd welkom. Wat wel is uitgekomen:

Verenigde Staten van Amerika, 9 september 2002. Pallid bat *(Antrozous pallidus)*, Red bat *(Lasiurus borealis)*, Spotted bat *(Euderma maculatum)*, Leaf-nosed bat *(Macrotus californicus)*.

Te verwachten in het volgende nummer!

- Vleermuizen in grotten in de Extremadura
- Meervleermuizentellingen 2002
- Vleermuizenopvang Bergen (NH) in 2002
- Verslag negende Europees vleermuizensymposium
- Resultaten van het zwermweekend
- Agenda Vleermuisconferenties
- Vleren op het net
- Snoepreisje naar Duitsland

-advertentie-

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors

Tevens veerunsters en zoogdiervallen

E.de Boer van Rijkstraat 13
2331 HH Leiden

tel.: 071 -531 49 79
fax: 071 -576 62 68
e-mail: bioquip@zonnet.nl

Foto: Theo Douma

Adressen

Vleermuiswerkgroep Nederland-VZZ
vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl
Voorzitter: Peter Lina (071-5314979)
E.de Boer van Rijkstraat 13 2331 HH Leiden
Secretaris: Anne Jifke Haarsma (071- 5176390,
Oude Rijnsburgerweg 42, 2342 BC Oegstgeest
Penningmeester: Floor van der Vliet (020-6828216
Spaarndammerstraat 660, 1013 TJ Amsterdam
Overige bestuursleden: Rudy van der Kuil (070-3652811) en Eric Jansen (030-2722644)

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming
Oude Kraan 8
6811 LJ Arnhem
Tel: 026-3705318 Fax: 026-3704038
Bezoek ook onze website:
Http://www.vzz.nl
-Wintertellingen: Vilmar Dijkstra
v.dijkstra@vzz.nl
-MER-loket (vleermuizen):Ludy Verheggen
l.verheggen@vzz.nl
Zoogdiermonitoring
Antwoordnummer 2426
6800 VJ Arnhem
E-mail:zoogdier@vzz.nl

Provinciale Werkgroepen
Friesland: Marten Zijlstra (0511-462637)
Lauwersmansstraat 22 9551 BB Burgum
martenzijlstra@hetnet.nl

Groningen: Vleermuiswerkgroep Groningen
Rob Koelman (050-3128698)
Alexanderstraat 2-A,9724 JW Groningen
robkoelman@zonnet.nl

Overijssel: ZWG- Overijssel
Roel Hoeve (0527-243001)
D.v.Bourgondiestraat 57,
8325 GG Vollenhove
roelhoeve@hetnet.nl

Drenthe: Vleermuiswerkgroep Drenthe
vacant

Flevoland:
Jeroen Reinhold
Archipel 35-44
8224 HK Lelystad
reinhold@landschapsbeheer.net

Noord-Holland: NOZOS
Kees Kapteyn 023-5348258
Bisschop Callierstr 26
2014XH Haarlem
kkapteyn@wxs.nl

Zuid-Holland: ZWG- ZH
Kees Mostert 015-2145073
Palamedestraat 74,2612 XS Delft
zoogdierzuidholland@zonnet.nl

Utrecht: Vleermuiswerkgroep Utrecht (VLEU)
Eric Jansen 030-2722644
Vermeulenstraat 164,3572 WT Utrecht
eajansen@zonnet.nl
Monitoring: Zomer Bruijn 033-4622974
Nieuwstraat 23,3811 JX Amersfoort

Gelderland: Vleermuiswerkgroep Gelderland (VLEGEL)
Secretaris:Hans Huitema 026-3700341
Wintertellingen:Gerhard Glas 026-4432879
Kolonietellingen:Nanne Nauta 024-3606089

Noord-Brabant: Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant (VWG-NB)
Peter Twisk 073- 6445664
Jan Mosmanslaan 19, 5237 BB Den Bosch,
Wintertellingen:Jeroen Nusselein 0162-318313
Jagersveld 43,5103 HM Dongen
Kolonietellingen:vacant /interim Erik Korsten
vleermuis.brabant@planet.nl

Vleermuisstichting Noord Brabant
Ad v.Poppel 013-4552030
Griegstraat 449,5011 HL Tilburg

Limburg: Jan Kluskens 0495-634502
Kruiszijweg 6,6034 RZ Nederweert
ja.kluskens@planet.nl
monitoring:Ludy Verheggen 043-3641166
Lijsterbeslaan 22,6241 AN Bunde
l.verheggen@vzz.nl
mergelgroeven:Jos Cobben 043-3252776
Prins Bischopssingel 1-H,6212 AA Maastricht

Zeeland: ZWG-Zeeland
Nanning-Jan Honingh 0113-649428
Burg. v. Liezestraat 28, 4436 AZ Oudelande,

Subscribing to the Newsletter from abroad: send the amount of money required (€ 8,00) cash in European currency to:
VLEN,Floor van der Vliet
Spaarndammerstraat 660
1013 TJ Amsterdam

COPY SLUITINGS DATUM: 1 juni
Teksten "plat " aanleveren,,dus zonder opmaak,via floppy of mail.Eventueel origineel met opmaak

meesturen in Word formaat.Foto 's en tekeningen liefst apart via de post toesturen.
Email:VLENNIEUWSBRIEF@VZZ.NL